

Tjörn, eitt söguligt virði burtur

Eitt kveldið, nakað fyrri júl, eg var komin suður við »Smyril« og var á veg út eftir kajuni, móti tjörn, stúrsaði eg við, tí tað kom mær fyrri, at nakað var broytt í myndini, eg fataði bert ikki beinanvegin, hvat tað var. Har hevur ein, lika frá barnsbeini, verið vanur at siggja triggjar bræddar lonir standa: húsini hjá Tummas í Tjörn, húsini hjá Óla Dahl og Uttast gamla handilshúsið, ein hugnalig sjón, eitt, í dag, forknungt umhvørvi. Knappliga skilti eg hvat tað var, eg stóð sum steinrunnin, eg trúði tí ikki. Gamla handilshúsið var burtur: Uttan at nakar hevur trivið í pennin, Uttan at nakar hevur látið um vón, Uttan at nakar hevur hevjað brandin til verju, er hesin søguligi lutur soppaður av toftini, har hann hevur staðið í útvið 110 ár.

Ikki tættast tað aftur, men harfyri skal tað ikki tigast við, hvat tað er fyrri ein óbetilgur skaði, sum her er gjordur, og tað má býráðið taka alla skuldina fyrri.

Er tann søguligi, tann estetiski ansurin heilt deyður her? Um hugurin til at týna søgulig virði, kring alt landi var lika stórur sum her, so vóru vit skjótt identitetsleys, (vit høvdu sjálvandi havt mytuna eftir), so skuldu vit ikki nógv ættarlið fram, fyrr enn fólkioð eingi eyðkenni hevði at halda seg til, fyrri at kenna seg sum tjóð.

Tikið verður til, at land elur tjóð. Og landið, sum elur eina tjóð, er ikki bara landslag og náttúra. Tað er eisini livsstrið, søga og móðurmál, alt hetta, sum vit dagliga standa í. Tað er okkara søga, okkara móðurmál, og verja vit ikki hesi eyðkenni, so

hava vit einki at halda okkum til.

Og tað er kanska tann mest fundamentali skeivleikin í søguligu tilvitan okkara í dag, at alt hetta, sum ikki er til nakra beinleiðis nyttu, ið ikki kann tæna sum ein liður í tí mangan fyrilitaleysa framleiðsluskrápinum, tað veri seg náttúru — ella mannagivin virði, at tey mugu burtur. Kunnu tey ikki vera við til at hækka livifót okkara, økja um okkara materialistisku trygdarkenslu, so er ikki brúk fyrri teimum.

Ein maður fær hug at byggja sær eitt virki, og í dag eru mógugóðir, grunnarnir nógvir. Men pionertíðin er av og andin tann, sum ráddi, tá handilshúsið á Tjörn varð bygt. Og maðurin søkir um byggiloyvi á Tjörn, har sum hetta lítillátaða, gamla handilshúsið, við einari væl yvir hundrað ára gamlari søgu, stendur.

Hjá teirru materialistisku menniskjuni talar alt imóti hesum gamla húsi: uppi á vegnum fúka bilarir framvið, niðri á bryggjunum liggja teir nútímans ísfiskatrolararnir at og landa til Polarfrost. Tjörnin liggur har, í óbroyttum liki og sum einstaka ítikiliga prógv frá pionertíðini. Bilarnir uppi á vegnum, Polarfrost og allar trolarflotin eru, til í dag, seinasti liður í teirru menning, sum byrjaði, tá Jákup Dahl fór at handla á Gørdunum í 1860, og bróður hansara Petur Hans fór undir tað sama á Tjörn í 1876.

Fyrsti handilin opnaði í Vági, tá Jógvan í Løpra, í húsum sínum upp við Krosslið, fór at handla fyrri M. C. Restorff, úr Havn, í 1857, har synirnir Jákup og Petur Hans gingu honum til handa. Í 1860 bygd

at handla fyrri Thomsen av Tvøroyri, til hann í 1866 gjordist sjálvstøðugur. Í 1875 segði Petur Hans avtaluna við M. C. Restorff upp, og ólavsekudag 1876 opnaði hann handilin aftur á Tjörn, eitt framhald av tí handli, ið, sum tann fyrsti í bygðini, læt upp við Krosslið í 1857. Á Tjörn hevði hann bygt sær handil og stórt pakkhús og seinna, tá hann fór at keypa sær skip, kom so alt tað afturat, sum hartil kravdist: vaskiskúrur, saltfiska- og klippfiskagoymsla, brúgv og fiskapláss.

Tað er ein náttúrligur liður í menningini, at eitt nútímans flakavirki liggur, har fyrr saltfiskurin var tilvirkaður, men sjálvst tað ikki var til nakra nyttu longur, so er tað fyrilitaloyvi út um alt mark, at hesin 108 ára gamli handilshygningur, sum hevði stórt søguligt virði, við býráðsins vælsignisli, skal verða burturbeindur, og tað eisini Uttan at nakar hevur greitt eitt orð.

Og nú skal ein bygningur úr betong stinga seg upp og, frá sjónum, fjala okkara vøkru kirkju. Eg lasti ikki mannin, sum søkti sær byggiloyvi har, sjálvst um tað harmar meg, at hann ikki hevði ans fyrri, at tað vóru eini hús av søguligum virði, hann reiv niður, men tað skakar meg, at býráðið hevur sýnt eina slíka líkasælu, tað skakar meg eisini, at bygðarfólkið ikki hevur gjørt vart við seg, men tað skakar meg allarmest, at tann einasta stættin í bygðini, sum má sigast, gjøgnum sína útbúgving, at hava søguligt innlit og átti at havt søguligan ans, og sum eisini hevur stundir til tess, lærarastættin, ikki hevur trivið í pennin og forða slíkari vandal-

ismu.

Tað hvílir nú á býráðnum at syrgja fyrri, at hesin nýggi bygningur ikki kemur so høgt upp, at hann á nakran hátt fjalar kirkjuna. Tað kemur at kosta pening, men tað er prisurin fyrri líkasæluna. Og tað tykist, sum at altið tær bilagastu loysnirnar hava verið valdar, av tí til hvørja tíð sitandi býráðið, tá nakað skuldi gerast í Vági. Vit siggja, har tann kommunali køsturur var lagdur, og hvat tað hevur oyðilagt av náttúru. Og tá nýggjur skuli skuldi byggjast, so skuldi hann partout kroystast inn á kirkjuna, á ovaru síðu, so hon er heilt fjald frá teirru síðuni. Tað var bilagasta loysnin. Og við hesum seinasta tiltakinum hvørvi hon, at kalla, heilt. Latið ikki tað skom henda, at tann mest monumentali bygningur í bygðini ikki verður at siggja.

Betur hon livdi enn

gamalt grót, kirkjan á nesi og tanga... syngur sálmaskaldið, og soleiðis lögdu teir gomlu kirkjurnar, tær skuldu siggjast, har tú var staddur, tær veittu tær eina trygdarkenslu.

Mær renna í hug hesi orð: »Hvi er Herrens orð forsvundet af hans hus«. Hetta var yvirskriftin til ta fyrstu prædiku, Grundtvig helt, »dimisprædiku« hansara, sum vakti mikla ósing millum starvsfelagar hansara, sum óivað kendi seg raktar.

Vit kunnu eisini spyrja: hvi er tann søguligi ansurin burtur? Eg trúgvi, at í nýtslusamfelag okkara idag, við øllum fjølmiðum til hjálpar, hevur idnaðurin: nýtsluidnaður, ferðamannaidnaður o. s. fr., við reklamugallrøpum sínum, friar ræsir at skapa júst

tað nýtslumynstur, hann ynskir. Nøkur menniskju lata seg tæla, fjøldin ger tað sama, tí hetta má verða »in«, og eins og grindin, tá blóð er komið í hana, rennir seg uppá land, soleiðis letur fjøldin seg stýra, Uttan á nakran hátt at geva tilvitan síni høvi til, á ein objektivan hátt, at koma framat og geva eina meting av, hvat tað er, ein letur seg tæla til. Eg vil nýta orðið »komformitetspsykos« um henda ørskap, ið eins og krabbamein breiðir seg, eisini her hjá okkum. Eg veit ikki, um hetta orðið alment er at finna, men tað skal siga somikið sum: ein ørskapur eftir at líkjast hinum, at gera sum hini, tí tað er »in«. Hvussu kann nokur rúmd verða her fyrri teimum søguligu og estetisku virðunum.

Skaldið Heðin Brú sigur um henda andliga deyða:

Deyðin er tað at søpla úr
goymslum
tað dýra gullið,
lata tað fjarða í skrinu,
meðan tú góðsið goymdi.
Hevur tú einki at flýggja,
Uttan ta tómu tægu
ert tú ein deyður maður.

Tit, sum ráða, sum hava boðið tykkum fram til at stýra hesum bygðasamfelag, við tí andliga og timiliga tervi, sum eitt hvørt samfelag hevur, tit hava sýnt ábyrgdarloysi í hesum máli. Tit áttu at dugað at sæð, at her var høvi at skapa eitt umhvørvi av søguligum virði,

við at varðveitt gamla handilshúsið, saman við teimum báðum gomlu lonunum, sum eftir standa, somikið meira, tí tað var Tjörnin, saman við handlinum á Gørdunum, sum setti gongd í menningina í bygðini.

Myndin omanfyri er tikin í 1957, av »Ternuni«, seinni »Dúgván«, strandfaraskip, beint áðrenn lagt verður til bryggju, og var hetta skip óivað enskur minusveipari frá seinna heimsbardaga. Myndin sýnir tær triggjar lonirnar, húsini hjá Tummas á Tjörn tó fjald av einum neysti. Um hesar triggjar lonir vóru fríðkaðar upp og fingur tær flagtektur aftur, sum tær hava havt, so kann ein og hvør i-mynda sær, hvat fyrri óført estetiskt virði, ið her varð skapað, umframt tað søguliga, sum vildi verðið varðveitt. Tí kann ein bert harmast um tað, sum her er hent.

Tað nyttar ikki at umbæra seg við, at tað kostar pening at varðveita. Tað má og skal aldrin verða ein spurningur um kostnað, tá tað ræður um at varðveita tey søguligu virðini, náttúruvirðini.

Sum áður nevnt: land og søga skapa tjóð. Eitt skald sigur tað soleiðis:

Vi ved, at fjæld kan
sprænges,
og tvinges kan en elv,
men aldrig kan et folk
forgå,
som ikke vil det selv.

Niels Juel Nolsøe

Heldur tú ikki sosialin?